

Lacan ve Levinas'taki Ötekilik Kavramı Bağlamında "Etik" ve "Psikanalitik" Kuramın Karşılaştırmalı Bir Okuması

A Comparative Reading of the Theory of "Ethics" and "Psychoanalytic" in the Context of the Concept of Otherness in the Thought of Lacan and Levinas

Faezeh ABEDKOUHI AKDENİZ

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sistemik Felsefe ve Mantık A.B.D. Doktora
Öğrencisi, abedkouhi@ankara.edu.tr
ORCID:0000-0002-4162-2485

Öz

Ötekilik kavramı, Descartes ile başlayan modern felsefe geleneğinde özne kavramı ile bağlantılı bir şekilde özellikle çağdaş felsefenin en temel sorunlarından birisi olarak konumlanır. Başta bilincin yapısını ortaya koymaya çalışan fenomenoloji olmak üzere varlığa, var oluşa, insana, çağdaş toplumun çeşitli görünümüne yönelen düşünürlerin her biri ötekilik kavramını farklı görünümü bakımından sorunsallaştırmışlardır. Bu bağlamda özellikle Lacan ve Levinas'ın, farklı disiplinlerden gelen ve düşünceleri bakımından bir hayli uzak düşen bu iki düşünürün, düşüncelerine yönelmek ilginç görünmektedir; zira böylece ötekilik ya da başkalık sorunsalının bu iki farklı düşünür üzerinden, farklı bir içerikle olsa bile, ne denli merkezi bir kavram olarak alındığının gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Lacan ve Levinas'ın düşünceleri Ötekilik kavramı bağlamında benzerlikleri ve farklılıkları vurgulanmaya çalışılarak serimlenecek ve böylece, aynı zamanda, Ötekilik kavramının çağdaş felsefe açısından ne kadar belirleyici olduğu da gösterilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ötekilik, Levinas, Lacan, Çağdaş Felsefe

Abstract

The concept of otherness is positioned as one of the most fundamental problems of contemporary philosophy especially in connection with the concept of subject in the modern philosophical tradition that was started by Descartes. Especially phenomenology which tries to reveal the structure of consciousness and each of the thinkers tend towards being, existence, human beings and various aspects of modern society, have problematized the concept of otherness in their different aspects. In this context, it seems interesting to turn to the thoughts of two different thinkers like Lacan and Levinas; because these two thinkers come from different disciplines and who are quite distant in their thoughts; thus it is aimed to show how centrally the problematic of Otherness or Alterity is tackled by these two different thinkers, even with a different content. In this context, the thoughts of Lacan and Levinas will be illustrated by trying to emphasize their similarities and differences in the context of the concept of Otherness, and thus, it will also be shown how determinant the concept of Otherness is in terms of contemporary philosophy.

Key Words: Otherness, Levinas, Lacan, Contemporary Philosophy

Giriş

Etik ve psikanaliz düşünce tarihinde yapısal olarak çatışan, hatta birbirini dışlayan kuramsal bakış açıları olarak konumlanır. Bununla birlikte gerek Levinas'ın ve gerekse de Lacan'ın etik ve psikanaliz ile ilgili kavramsallaştırmaları geleneksel etik ve geleneksel psikanalizden önemli ölçüde farklıdır. Levinas'ın etiği, insanı, insanlığı yüzünden değil, aynı zamanda Tanrısal olan ile olan ilişkisi nedeniyle öteki ile yüz yüze bir konuma yerleştiren ve bunun sonucunda öteki için kaçınılmaz bir sorumlulukla donatılan bir varoluş olarak yorumlar. Lacan, Freudcu psikanalize yönelerek onu yeniden çalışır ve psikanalitik kuramın bilimsel koşullarını belirleme hedefini gerçekleştirir; dolayısıyla *arzunun* yapısını kavramsallaştırır ve psikanalitik kuramda hukuk ve etik sorunları yeniden formüle eder. Bununla birlikte hem Levinas, hem de Lacan, yasanın homojen olmayan ve özneyi merkezinden eden kopuşun/yarılanın etik karakterine ya da sonucuna değinir. Burada amacımız Lacan ve Levinas arasındaki bağlantıları ve kimi karşıtlıkları vurgulamaktır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Levinas'ın etiği, Lacan gibi, bölünmüş bir öznenin

Makale Bilgisi

Akdeniz Abedkouhi, F. (2020). Lacan ve Levinas'taki Ötekilik Kavramı Bağlamında "Etik" ve "Psikanalitik" Kuramın Karşılaştırmalı Bir Okuması, *Posseible Düşünme Dergisi*, Sayı: 18, s.36-46.

Kategori: Araştırma Makalesi

Gönderildiği Tarih: 01.11.2020

Kabul Edildiği Tarih: 20.12.2020

Yayınlandığı Tarih: 30.12.2020

Article Info

Akdeniz Abedkouhi, F. (2020). A Comparative Reading of the Theory of "Ethics" and "Psychoanalytic" in Context of the Concept of Otherness in the Thought of Lacan and Levinas, *Issue: 18*, pp. 36-46.

Category: Research Article

Date submitted: 1st November 2020

Date accepted: 20th December 2020

Date published: 30th December 2020

"bilinçli" varoluş deneyiminde açığa çıkan, onun kesinlikten uzak varlığına ilişkin bir belirsizlik etiğidir. Lacan ve Levinas etiğinde, başkalık ve ötekilik kavramları neredeyse merkezî bir önemde yer tutar; buradan da anlaşılacağı üzere post yapısalcı bir psikanalist konumlanış olarak Lacan'ın araştırmaları insanın bilinçdışı ve bu alanın insan kimliğinin yapısı üzerindeki duygusal etkisi ile sınırlıdır ve bu bağlamda Lacan, öznenin içsel, psikolojik yapılandırılması ile söz konusu içselliğin ilkel bilinçdışının etkisi altında nasıl işlediği ile ilgilenir. Öte yandan Levinas, etik öznenin fenomenolojisini araştırır; dolayısıyla bu yaklaşımda önem arz eden, öncelikli olarak öznenin etik bütünlüğü, varlık, insanlar arası katılım, öznedeki etik bütünlüğün ve önceliğin yapısıdır. Bu kavramsal zincirden de anlaşılacağı üzere Levinas'ın ilgilendiği, benliğin yapısı değil, daha ziyade etik varlığın ve sorumlu öznel-arası eylemlerin doğrulanmasıdır. Lacan ise benliğin özneliği içinde yapısal sınırlar dahilinde düşünür; dolayısıyla Lacan'ın öznesi, sembolüğün ötesine geçemez ve bu nedenle de daima *das Ding'e*, yani *gerçeğin* somluğuna geri dönmek bakımından bilinçdışı arzusunun kendisi, başkalığına yönelik amacında mutlak surette başarısız olur. "Bilinçli öznenin arzusunu ve ötekine karşı açıklık olanağını başlatan bu 'kendi içinde' başarısızlıktır" (Indaimo, 2015: 243). Levinas'ın öznesi de, aynı Lacan'ın öznesi gibi, başarısızlıkla tartılır; fakat bu başarısızlık, benlik ile öteki arasındaki yakınlıktaki farkın mesafesini aşmak bakımından söz konusu olan öznelarası bir başarısızlıktır. Levinas'ın öznelarasılığa odaklanması, özne ve öteki ilişkisinde kullanılacak evrensel bir ötekilik etiğini canlandırır; dolayısıyla Lacan ve Levinas, insan kimliği ve etik bütünlük kavramları etrafında birleşirler. Levinas, özneliğin içinde, kendinde özne ile ilgilenen diğer bir özne sunar. Lacan içinse, Levinas' tan farklı olarak, hala bireysel özneye çok fazla odaklanmış bir düşünce söz konusudur ve buna göre, etik, en temelde doyumsuz ve yıkıcı arzu ve bilinçdışı travma ya da kaygı rahatsızlıkları ile alakalı bir varoluş sergileyen bir özneyle ilişkindir. Levinas için, Lacan'dan farklı olarak, özne tam ve sonsuz bir sorumluluk ve fedakarlıkla ötekine verilir. Bu, öznenin ötesinde yer alan ve varoluşu, dayanılmaz olduğu noktaya kadar sonsuz bir sorumluluk ve aziz bir fedakarlıkla sarsılan bir öznedir; çünkü bu özne, kendisini, her şeyden önce, ötekinin acısı bakımından onun yerine koyma döngüsüne yakalanmıştır. Tam bu noktada Lacancı psikanaliz, Levinas'ta olmayan temel bir kavrama, yani bilinçdışının özneyle olan etkisine gönderme yapar; zira burada Lacan'ın kuramı açısından dikkat çekici olan nokta, öznenin yalnızca sınırsız bir ötekinden gelen taleplerden değil, tam tersine kendi iç taleplerinden yola çıkılarak inşa edildiğidir. Bu bağlamda Lacan, Levinas'taki fedakârlık ve ikâme yerine bir yüceltme ve söz konusu fedakârlık taleplerini karşılama imkânı sunar. Bununla birlikte gerek Lacan ve gerekse de Levinas, "ahlaki potansiyeller olmak bakımından otonom kapasitelerle idealize edilmiş bağımsız bireylerin kavranışına dayanan geleneksel batı etiğini sorgularlar" (ibid, 244). Lacan, bu amaçla *arzu* ve *Jouissance*'in önceliklerine işaret eder; Levinas ise özellikle *yakınlık* ve *sorumluluk* halinin öznedeki önceliği anlayışı ile geleneksel yoruma meydan okur. İnsan varoluşunun ve kimliğinin geleneksel imgesine ve öznenin etik bütünlüğüne karşı, her iki düşünür de bireyin bilinçli kavrayışı ve kontrolünün dışında ve kendisinin ötesinde bir şey tarafından inşa edilmesi ve dönüştürülmesi üzerine odaklanırlar. Lacan için, bilinçli bireyin ya da benliğin özerkliği bir kurgu ya da fantastik idealden ibarettir; Levinas için ise insan kimliğinin naif ve romantik bir görüntüsü söz konusudur; dolayısıyla insan kimliğinin bu kavramsallaştırılmasının yerine hem Lacan hem de Levinas, öznenin alternatif bir tasarımı olarak bilinçdışının ötekiliği ile başkalığın radikal potansiyeline yönelirler. Hem Levinas hem de Lacan için, bilincin kendisi, öznenin çelişkilerinin ve niyetlerinin ötesinde travmatik bir parçalanma noktasıdır; bununla birlikte tam da bu nedenle özneliğin bilinçli varlığını ve tüm düşünce, bilgi ve anlayışını ortaya çıkararak, ötekilik öncesi bu orijinal *olaydır*. "Lacan ve gerçek, Levinas ve yüz ile Lacan'ın bilinçdışının ötesi ve Levinas'ın etik öznenin şimdiki tarafının ötesindeki yakınlığı, aynı amaca hizmet ederler" (Critchley, 1999: 198–216; Fryer, 2004: 215–238). Her ikisi de bilinci, varlığa ve özneliği kendiliğe getirir. Her iki düşünürün de özneyi, kendiliğin bilinçli kapasiteleri biçimlendirilmeden önce canlandırılan, içselleştirilmiş bir dış öteki "tarih öncesi" sosyal özneye öncelikli bir ilişki içinde olan belirli bir sosyal özne olarak algıladığı açıktır. Lacan ve Levinas, insan varoluşu ve kimliğini hayal edip tasarlamaya öncelikli olarak benliğin varlığından değil, daha ziyade bir başkasının etkisi içinde, travmatik benliğin kopmasından önce bir yerden başlayan bir benlik sunumu ile başlarlar. Her ikisi için de öznenin yaratılmasında ve oluşturulmasında birincil öneme sahip olan, ötekidir. Ötekiyle olan bu ilişkide, benlik, mutlaka kendi bilinçli varlığının ve var olma çabasının sınırları içinde *başarısız* olur ve özne asla benlik ile öteki arasındaki *yakınlık* alanında ifade edilen başkalığın farkını aşamaz. Lacan için, gerçek -bilinçdışı- ile bilinçli sembolik-ontolojik anlam âleminde yakalanan bireysel özne arasında ulaşılabilir bir *yakınlık* vardır. Bununla birlikte, arzulanan ensest nesnesinin, yasanın zorunlu olarak öznenin ayırarak uzak tuttuğu arası kapatılmaz bir mesafesi söz konusudur; oysa Levinas için benlik ile öteki arasında, bireysel özne ile

ötekinin yüzü ile taşınan sonsuz başkalığı arasında ulaşılamaz bir *yakınlık* vardır. Bununla birlikte gerek Lacan ve gerekse de Levinas için, insan kimliğinin oluşumuna yakın ve temel olan sosyal ilişkidir; dolayısıyla her iki düşünürde de bireysel özne hiçbir zaman başarılı bir şekilde tamamen diğer tarafa geçemez ve ötekini tam olarak kavrayamaz. Bu bağlamda Lacan ve Levinas, bir başarısızlık etiği sunmaları bakımından birbirlerine yakındırlar; burada söz konusu olan başarısızlık, bilinçli, özerk gibi görünen ama aslında hiç de özerk olamayan bir öznenin başarısızlığıdır. Lacan ve Levinas'ı, etiğin yapısal bütünlüğü bakımından geleneksel benlik yerine, ötekilik alanına doğru yönlendirmeye iten, başkalık üzerine kurulmuş bir insan toplumsallığının bu başarısızlığıdır. Etik başkalık, bu bağlamda *mesafedeki* özlemin bir ifadesidir ve etik, ötekinin bilinçli varlık sınırlarından birleşik bir anlayış kazanma çabasıyla kendi kendini yansıtmaya çabasıdaki öznenin ötekinin asimetric doğası ile ilgili pozisyon alma durumudur. Başka bir deyişle etik, ötekini benliğin yansımalarından yola çıkarak kavramaya ve tanımaya çalışan ontolojik öneme sahip yönelim pratiğidir ve bu anlamda da temsili sistemlerin sürekli yırtılması, yer değiştirmesi ve ertelenmesi anlamına gelmektedir; bununla birlikte Lacan ve Levinas'ın birbirlerine en uzak oldukları konu tam da bu öznel başarısızlık ve etik ötekilik alanıdır. Lacan'da *gerçek*, bilinçli benliğimizde eksik olan bir şeyin *geriye dönük olarak* oluşturulmuş bir duygusudur. Buna göre gerçekliğin sınırlarının dışında yer alan kimi gerçek *kırıntıları* sembolik anlamlandırmanın baskılaması ya da ket vurmasıyla canlanırlar. Lacan'ın fallustan geri dönmek ve sembolik eşğin üzerinden geçerek gerçekliğe dönmenin imkansızlığı olarak yorumladığı arzu ya da doldurulamaz boşluk, özneliğin temel bir eksiklik olarak insan kimliği ya da varoluşuna damgasını vurmasıdır. İnsanın kimliğine ilişkin bu boş ve aynı zamanda anti-hümanist olumsuzluk, arzu edilen nesneden gelen bir travma ya da insanın aslı varoluş deneyimini karakterize eden bir yabancılaşma, kaygı ve saldırganlıktır. Bu tür hastalıklara ve olumsuz deneyimlere karşı bilinçli insan egosunun tedavisi yoktur. Kişi gerçeğe hiçbir surette geri dönemez ve kişi imagosunun tamamlanmış ideal imgesi olamaz; dolayısıyla kişi bu bilinçdışı deneyimlerin travmasının izleri ve olumsuz, boş benlik duygusu tarafından istila edilerek adeta kendisine terkedilir. Bilinçli insan deneyimi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olmakla birlikte ancak toplumsal ve dilsel söylemlerinin sınırları içinde anlamlı bir şekilde mevcut olabilen özne için -en çok arzu ettiklerinin ait olduğu- gerçek, zaten sembolik varoluşun "mevcut" sınırlarından dışlanmış olarak kalır; dolayısıyla Lacan'ın arzu etiği, toplumsallık içinde sınırlı bir şekilde var olur. Bununla birlikte Lacan'ın etik motivasyonunu yönelttiği, bireysel özneye kendi varoluşundan özgürlük ve kurtuluş potansiyeli sunan öteki, paradoksal olarak öznenin bu söylemsel yerinde mevcut değildir. Öyle ki hiç kimse özneyi bu varoluşun ötesine geçiremez. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa, bir hiçlik olarak, özne üzerindeki duygusal etkisine rağmen, eksiklikteki yapısal öteki, bireysel özneyi kendi varoluşunun sınırlarının ötesine geçiremez; çünkü bu ötekinin deneyimi ancak öznenin sembolik alanda belirtilen kendi varlığı ile mümkün olur. Bu bağlamda bireyin öznesi, sembolüğün sınırlarında tutulan sahte ideallerden ve arzu nesnelere yerine getirilmesinden kurulu görece bir özgürlük olanağına kavuşur. Bu bakımdan, öznenin saf, idealize edilmiş bütünlüğünün imkânsız olması gibi, özne sembolüğün yapısal sınırlamaları içinde kısıtlanırken saf bir etik de imkansızdır. Bu nedenle, Lacan'ın etiği trajik bir kötümserlik vurgusu ile öne çıkar ve sınırlı bir geri dönüş etiği olarak ortaya konulur: "...eylemlerin yazılı olduğu trajik bir boyuttur söz konusu olan ve bizim de değerler konusundaki yönümüzü bu şekilde almamız istenir. İnsan eylemlerinin deneyimi ve anlamı tam olarak buradadır...deneyimin merkezinde, burada etik bir revizyon mümkün olduğu söylenebilir" (Lacan, 1997: 313-314). Dolayısıyla Lacan'ın etiği, gerçeğe dönüş anlamında bir uyum ve bütünlük duygusuna geri dönme arzusunun bir ifadesidir; ancak böylesi bir temelli dönüş fallus tarafından engellenir ve özne tam da bu nedenle sembolüğe takılarak orada kapalı kalır; dolayısıyla benlik hiçbir şekilde gerçeğe geri dönemez; aslında başka bir yere geri döner ve döndüğü bu yer de benliğin kendi varlığıdır; başka bir ifadeyle benlik her zaman fallusun varlığına geri döner ve bu şekilde de aslında her zaman kendisinin varlığının sınırlarına geri dönmek zorunda kalır. Bu geri dönen benlik, Lacan'a göre, bilinçli egodan farklıdır; çünkü gerçeğin sembolik olan şeklindeki yabancılaşmasının ve bunun beraberinde getirdiği kaygı ve saldırganlığın bilincindedir ve bu nedenle de potansiyel olarak ideal benlik ve toplumsallığın yanıltıcı uyumunda bulunan ideal iynin fantezisinden farklı bir şekilde hareket edebilir. Lacan'ın etik öznel süreci, sembolik bir süreç içinde fallik ve gerçeğe yönelik başarısız arzuların arasındaki sonsuz bir kimlik mücadelesi olarak yapılandırılır, dolayısıyla etik olmaksızın bireysel özne imgesel bir dünyada hayal kırıklığına uğrar ve gerçeğe bağlantılı açığa çıkan fantezilerinde ve yarılamalarında kaybolur. Levinas, hümanizme karşı bu kökensel parçalanmayla bağlantılı kaygı temelli bir hümanizm krizini düşünür ve şöyle söyler: "...modern anti-hümanizm, insanda bulunması gereken temel birtakım unsurları, tarihte ve düzende ya da tarih öncesinde arayarak aslında anarşik söylemin

izini sürer; fakat bu doğru değildir" (Levinas, 2006: 57). Levinas'ın arzusu en temelde, önemli ölçüde yapısal olarak değiştirilmiş bir hümanizme geri dönmektir; dolayısıyla burada söz konusu olan, bir tür post-hümanizm ya da başkalık hümanizmidir ve bu bağlamda da genel olarak benlik, toplum ve toplumsal yapının ben üzerindeki etik etkileri önem taşımaktaydı; tam da bu noktada Lacan'ın düşüncede öznel benliğin yapılaşmasıyla/inşâsıyla başladığı yerde, Levinas düşünceyi ötekiyle başlatmaktaydı. Lacan'ın benlik psikolojisi, imkânsız gerçek ve gerçekleştirilemez arzusunun olumsuz boşluğu ile belirlenirken Levinas, bu kendilik uçurumunu öteki yüzünden olumlu bir doygunluk ve orijinal bir ötekilik *izinden* etik bir öznelerarasılık ile doldurmaktaydı; dolayısıyla Levinas'ın etik sorumluluğu, bir tür öznelerarası sınırlamayı; Lacan'ın öznenin arzusu olarak yorumladığı ise öznelerarası bir yayılım ve büyüme olarak anlaşılıyordu; bununla birlikte anlamın sembolik alanın toplumsallığındaki kendilik arzusunun işleyişinde *etik bir insanlar-arası olma olanağına* ilham veren, Levinasçı bir özneler-arasıdır; çünkü Levinas'ın başkalık etiği, her şeyden önce öznenin şiddeti, ötekinin başkalığına karşı şiddet göstermesini de önceleyen bir yapılandırmaya ilişkindir. Buna göre, özneye bu orijinal öncesi yakınlık açıklığı yoluyla ötekinin mutlak başkalığı, daha sonra sonsuz bir sorumluluk doğurur ve böylece, benlik ölçüsünün ve varlık şiddetinin sınırlamalarından uzak bir şekilde kurumsal yaşamımızda adaletin var olma olasılığı ortaya çıkar. Bu şekilde Levinas'ın yenilenen insan kimliği, ötekilerinin çıkarları için kendi çıkarlarını gözetir. Bu ilgisizlikte, özne artık kendi etrafına sarılmamakta, daha ziyade, kendi içlerinde bulunan ve birbiri ile yüzleşmeyle bağlantılı olan öznelerarası yakınlık ve sorumluluk üzerine kurulmuş olan başkalık alanını "çevrelemektedir" (Critchley, 1999: 108). "Egonun aslı olanın çekirdeğinin geri alınması ötekinin varlığıyla bağlantılı olan bu atama tarafından oluşturulur; öteki ben'e sığınacak bir yer bırakmaz, ben'in kaçma şansı yoktur" (Levinas, 2011: 141). Öznellik bölünmesiyle bilinçli rasyonel benlik, ötekiler ile toplumsallıktan uzaklaştığı türden bir özerkliği gerçekleştirmez. Burada daha ziyade öznenin kendisinde, kendiliğın ayrınlığının içselliğinin yapısal olarak, ötekinin başkalığının dışsallığı bakımından her zaman zaten kendiliğe açık bir yakınlığın etkililiği tarafından nasıl yönlendirildiği söz konusudur. İnsan öznelliği, bu bağlamda, bağımsız bir özne olmaktan ziyade, ötekine yönelik olmayla ilgili potansiyel bir dönüşüm anlamında edilgenliğin söz konusu olduğu bir ötekine açıklığın sonsuz sorumluluğu ile ötekinin kurumsal dünyasında etkin bir misafirperverlik ve hayırseverliğe evrilen bir çaba etiği gerektirir. Burada, aslında insan kimliğinin kavramsallaştırılması da dönüşüme uğrar: "...bir insanın bir son olduğu fikri terk edilir, öteki sonsuzdur ve ben de onun teslim aldığı bir rehneyim" (Levinas, 1996: 94). Bu etik çaba ile Levinas, felsefeyi ve varoluşu özünden ayırmaya, egodaki vahşeti ve şiddeti insanlığın toplumsallığından dışarıda bırakmaya çalışır; bunu yaparken de, Levinas Lacan'dan daha fazla bir oranda liberal hümanizmin ve modern-liberal demokrasinin toplumsal anlayışını dönüştürmeye çalışır. Buna göre, temelde yatan kurucu etik, öznellik üzerinde bir üçüncü taraf ile yüz ve adaletin yakınında olan birçok kişinin eşzamanlı varlığı ile ortaya çıkar; dolayısıyla yasa, başkalık ve ahlak ötekiler tarafından kurulur ve özne, başkalık için adalete doğru harekete geçirilir; bu bağlamda Levinas'a göre, insanoğlunun kardeşliğinde sorumluluk sahibi olmak bakımından yanıt veren kurucu merci adaletin varlığıdır; başka bir deyişle tek bir benlik için değil tüm ötekiler için orada bulunan nihâi nokta, adaletin varlığıdır. Levinas'ın söyleminde dile getirilen adalet, yasanın ötesinde öznelliğın bir ifadesidir ve bu haliyle de orijinal öncesi bir başkalık etiğidir; dolayısıyla aynı zamanda sembolik devinim ve canlanmanın da bir ifadesidir. Bununla birlikte söz konusu etik ancak sorumluluk ile canlandırılan bir başkalık adaleti olarak toplumsal alanda yasalar aracılığıyla gerçekleşir; bu nedenle de sorumluluk, hayır ve yardımseverlik karakteri ile ön plana çıkar. Böylece yasalar, ötekine karşı bu etik sorumluluk tamlığı ile yenilenir: "...salt iyilik olarak başka konularda ilgisizimdir; öteki, talebiyle bir emirdir ve bu haliyle benimle ilgili olan şey olarak öteki, bir aşkınlık olması bakımından daima yabancı iyiliktir ve ben cevap vermeye mecbur olan, bir insan hakkı ile gelen ilk kişiyimdir" (Levinas, 1998: 135). Adalet, kendinin yararına olan bireysel hakların karşılıklı sorumluluğu içinde değil, ancak *yakınlık* arasındaki öznelerarası ilişkiye dayanan, ben'in ötekine zaten borçlu olduğu merhamet ve acıma sorumluluğu ile ilgilidir. Bu nedenle, etik sorumluluk adaleti, ötekine bir hizmet ve insanlar arası toplumsallığın gerekli politik yasal süreçlerindeki başkalık alanı ile ilgilidir. Böylesi açık bir adaletin uygun politik yasal söylemi, kurumsal yaşamlarımızdaki bu özgün ve etik karşılaşmayı ve verilen bilinçli kararları ortaya çıkarmak için sürekli çaba sarf eder; dolayısıyla Levinas açısından amaç, günlük yaşamı ve bu tür kararları, böylesi bir başkalık ışığında, böylesi bir etiğın gücüne ve sorumluluklarımızın yükümlülüklerine, istisnasız her insanı işin içine alacak bir şekilde, maruz bırakmaktır; dolayısıyla, Levinas'ın söylemi, özneyi hümanizme geri döndüren etik yönelimli, yenilenmiş bir hümanizmdir. Tam da bu yüzden Levinas, toplumsallığı ve adaleti eleştirel bir demokrasiye geri döndürür; dolayısıyla, bu düşünceler bağlamında adalete yönelik demokratik özelemler ve eşitlikçi bir toplumsallık, ona göre,

varlığın aynı ontolojik anlamı altında herkesin evrenselliğinden değil, ama ancak ötekinin indirgenemez başkılığına karşı sonsuz sorumluluğundan başlar. Bu etik ötekine yönelir ve geleneksel etik adaletin hizmetinden ayrılarak yasal rasyonalizmin ve siyasi doğruluğun gerekli demokratik yapılarını ya da Lacan'ın kuramı bağlamında dile getirilecek olursa, gerçeklik fantezisi altında insan toplumsallığının istikrarlı ve güvenli bir kesinlik içinde var olduğu yanılsamasını bırakır; çünkü başkalık ve etik sorumluluğa yönelik açık bir adalet olmaksızın, geleneksel insan tanımından elde edilen olasılıklar üzerinden öngörülen modern, liberal toplum otantik anlamda bir etiğin olanağını riske atar. Bununla birlikte Levinas'ın söylemindeki ışık, yani başkılığın amacı, demokrasiyi yenmek değildir; amaç ahlaki, vicdanî çabaları, kişisel çıkarlara gönderme yapan liberal gelenekteki kusurlara işaret ederek ötekine karşı bir sorumluluğa doğru yeniden yönlendirmektir ve bu bağlamda öznel-arasılığı öncelikli etiği yakınlık yoluyla yeniden incelemektir. Levinas için benlik ve toplumsallığın mevcudiyetinde daima bir ötekinin dışlanması vardır; dolayısıyla adalet, ötekinin seslerinin sığınağı olmaya devam etmektedir ve bu bağlamda adaletin temelinde de yüzün varlığı bulunmaktadır ve Levinas açısından yüz olarak öteki olmaksızın herhangi bir adalet imkânından söz edebilmenin yolu kapalıdır.

1- Yüz Olarak Öteki

Levinas'ın düşüncesinde Ötekinin belirleyici varlığının bir tezahürü olarak yüz, etik bir çerçevede yer alır; oysa Lacan'da yüzün etik bağlamda doğrudan bir temel sunduğunu söylemek pek de olanaklı görünmemektedir; bununla birlikte Lacancı kuramda Levinasçı bağlamda ötekinin yüzü için standart bir metafor haline gelen olsa olsa "dişil öteki"nin varlığıyla karşılaşma olgusudur. Levinas'ın felsefesinin merkezi bileşenleri, etiğin ontoloji üzerindeki önceliği, öz-egemenlik üzerinde ötekiyle ilişkinin ayrıcalıklı etkisi, ötekinin indirgenemez başkılığı için duyulan derin saygı ve bu başkılığa karşı koşulsuz sorumluluk ötekinin yüzünün içgüdüsel olarak çağrışımsal görüntüsü etrafında pekişmiştir. Oysa Lacan, yüz olarak ötekinin her zaman iki parçaya bölündüğüne işaret ederek bir bakıma sorunu karmaşıklaştırır; dolayısıyla bu yaklaşımda ötekini az çok bizim gibi yapan ve böylece varoluşsal mücadelesi bakımından öznenin kendisine benzeyen bir varlık olarak ilişki kurma kapasitesini kolaylaştıran "bir nitelik olarak formüle edilebilen, dolayısıyla kültürel bakımdan anlaşılabilir nitelikler söz konusudur" (Lacan, 1997: 52). Öte yandan, ötekilik Lacancı söylemde kaygı üreten ve tehditkar bir yabancı olarak ötekinin süreklilik arz ederek özneye tasallut olan hayaleti olarak dâima gündemdedir. Bu ötekilik "iyi nesne" olarak *das ding* şeklinde çok "yakınlaşan", yakınlığında tüketen ve bu yüzden de endişeye neden olan ötekidir. Bu yüzden Lacan'daki yüzün, Levinas etiğinde açığa çıkan yüze kıyasla adeta *çarpık bir yüz buruşturmayı* andırdığını söylemek olanaklıdır; zira bu söylemde ötekinin rahatsızlık yaratan, her türlü dinginliğe ihanet eden jouissance'nin fazlalığının ve imkansızlığının yarattığı istemsiz bir spazm söz konusudur. Levinas içinse öteki yüz olarak onu nitelendirme, yani onu öteki varlıklar ile ortak özelliklere indirgemenin, dolayısıyla her türlü kavramsallığın ve nitelendirmenin ötesinde bir varlıktır. "Yüz bir varlığın kimliğidir; kendini bir kavram olmadan kendi içinde gösterir" (Levinas, 1998: 33). Yüz, Levinas'ın ön gördüğü gibi, ötekinin bizimle paylaştığı niteliklerle ötekine yaklaşmamıza izin veren ve dolayısıyla kolay okunabilir bir harita değil, aksine her türlü karşılaştırmadan ve kavramanın aciliyetinden kaçan mutlak tekilliğin bir uzamıdır. Tüm bu söylenenler bağlamında Levinas'ın kuramının merkez metaforlarından birisi olan yüzle Lacan'ın kuramının odağında yer alan öteki kavramı karşılaştırmalı okuduklarında *şeyin* sorun yaratan varlığı bakımından düşüncelerinde bir karşıtlık sergiliyor görünürler. Buna göre öteki, Lacan'ın kuramında zaman zaman nazik veya yardımsever olma özellikleri bakımından ele alınsa da aslen kötücül bir var oluş sergiler; oysa ötekinin kötücüllüğü Levinas için olsa olsa ancak bir sapma olarak yorumlanır. Lacan'da ise tam anlamıyla bilinemez oluşu bakımından öteki her zaman, potansiyel bir "kötülüktür". Bununla birlikte söz konusu bu "kötülük", öznenin ötekiyle sembolik ve imgesel destekler bakımından ilişki kurmasını olanaklı ve zorunlu kılan ana unsurdur; çünkü bu "kötülük" öznenin ötekini her şeyden önce yakınlığını hissedebileceği bir "dost insan" olarak kucaklamasını sağlar; çünkü sembolik olan, öznel arasındaki ilişkileri düzenleyen bir dizi normatif beklenti aracılığıyla toplumsal değişimleri stabilize eder ve böylece özne, imgesel ötekini kendisine eşdeğer olarak görür ve bu şekilde kendisini, ötekini sevgisinin olası bir nesnesi olarak görmeye bırakır. "Bununla birlikte sembolik ve imgesel tahkimlerimiz ötekini, asla Şey olarak, yani varlığımızın anlaşılabilir koordinatlarını aşmakla tehdit eden aşırı jouissance'nin insanlık dışı ortağı olarak silip yok sayamaz" (Ruti, 2012: 192). Şey olarak öteki, öznenin geleneksel sembolik ve imgesel desteklerini deldiğinde, öznenin toplumsal dengesi ve fantazmatik güvenlik anlayışı kaybolur; dolayısıyla etik artık sadece sembolik ve imgesel kayıtlar içinde az çok kişiler

arası dikkatli müzakereler konusu olmakla kalmayıp ötekinin jouissance'ına dayanabilme ve karşı çıkma yeteneğini gerektiren bir konumlanışa işaret eder. Bu yüzden Lacancı etik, öznenin eylemleri ile ahlaki ve ötekinin jouissance'ı tarafından harekete geçirilen ve öznenin sembolik ile imgesel karşılıklık şemalarında asimile edilemeyecek bilinçdışı psikik yoğunluklara dayanma kapasitesine yoğunlaşır. Lacan'a göre, "...kişi, komşusunun jouissance'ının, onun zararlı, habis jouissance'ının, aşkı için sorun teşkil ettiği gerçeğiyle nasıl yüzleştirdiğini bilmek zorunda kalır" (Lacan, 1997: 187). Lacan bu bağlamda, öznenin ötekiyle olan etik ilişkisini, jouissance'a karakteristik yaklaşımını, yani onun tekil güdüsel kaderiyle anlaşmasını gerektirdiğini öne sürer; dolayısıyla Levinas'daki yüz, bir kişiyi onunla dost olan bir insan bağlamında bireyselleştirmez ve etik ile adalet arasında bir ayırım yapar; buna göre, etik, ötekinin yüzünden başlarken adalet yüzün ötesinde, üçüncünün kişisel olmayan alanına uzanır. Levinas'a göre, ötekine her zaman ancak yüz olarak, yüz aracılığıyla bakılır ve özne baktığı bu yüzden sorumludur. Bu bağlamda yüzün ilkel çağrısı etik özneliği oluşturur. Levinas'a göre, "...ötekinin varoluşçu macerası, ben için kendisinden daha önemlidir; çünkü başlangıcından itibaren öznenin ötekinin varlığından sorumlu olduğunu iddia eder" (Levinas, 2011: xii-xiii). Bu sorumluluk koşulsuz, asimetrik ve karşılıksızdır; çünkü özne, karşılığında aynı şeyi talep edemeden ötekine sonsuz derecede hesap verebilir durumdadır; dolayısıyla Levinas etiği, ötekinin ne yaptığına veya özneye ne kadar saygısız davranıldığına bakılmaksızın bizi ötekine karşı sorumlu kılan bir tür kurban mantığına dayanır. Buna göre, özne etik borcunu reddedemeyeceği için hiçbir koşulda ötekenden geri dönemez. Levinas'ın bu bağlamda Dostoyevski'den yaptığı alıntı önemlidir: "...hepimiz, ötekiden daha fazla olmak kaydıyla, her şey ve herkes için suçluyuz" (ibid, 105). Bu, ötekiyle ilişkide açığa çıkan geri dönememe, geri adım atamama durumunun en açık göstergelerinden birisidir. Lacan etiği ise üçüncüyü, ancak ilgisiz adaletin yeri olarak yorumlar. Etik, bu açıdan, ötekini sevmek, öteki ile acı çekmek bakımından empati kurmak ya da ötekini şiddet veya kararsızlığı için affetmek meselesi değildir. Tam tersine adalet olarak etik, ötekinin yüz yüze durumunun özelliklerine tamamen kayıtsızdır; çünkü Lacan etiği, ben-öteki ilişkisinin etiği olarak yavaş yavaş etik eylemden *yüceltme etiğine* doğru ilerler. Öyle ki Lacanyen kuramı diğer çağdaş eleştirel yaklaşımlardan ayıran karakteristik özelliklerden birisinin bu olduğu söylenebilir; dolayısıyla Levinas'ın diğerinin yüzünü, ahlaki hesap verilebilirliğin dokunulmaz alanı olarak yorumlamasına rağmen Lacan etiğinde yüzün etik bakımdan basit ve ilgisiz bir temel olarak yorumlandığı ileri sürülebilir; dolayısıyla Lacan'ın psikanalitik kuramı bakımından yüze dayalı etik hakkında çok temel bir şüphe varlığından bile söz edilebilir. Öyle ki bu şüpheliğin Lacan'ın Freud'un komşunu sevmek ile ilgili Yahudi-Hristiyan düşüncesine yönelik 'komşunun doğası gereği yabancı olduğu' şeklindeki meşhur eleştirisine kadar uzandığı söylenebilir. Sonuç olarak, Levinas'taki etik, yüzün etik çağrısını vurgulama eğiliminde olmasına rağmen Lacan'ın kuramında ortaya çıkan etik, yüzün -bizi derin bir etik kararsızlık noktasına kadar alarma geçirme özelliği bakımından- dehşet uyandıran tuhaflığını vurgulama eğilimindedir. Böylece Levinas'ın ardından, diğerinin yüzü, etiğin odak noktası olarak Kantçı kategorik zorunluluğu bir dereceye kadar gölgede bırakır. Bu bağlamda Levinas'ın felsefesinin temel bileşenleri, ahlakın ontolojiye üstünlüğü, ilişkiselliğin özerklikten üstün olması, ötekinin indirgenemez ötekiliğine derin saygı ve ötekine karşı kayıtsız şartsız sorumluluk, yüzün imgesi etrafında pekişir.

2- Özne ve Ötekiyle Karşılaşmak: "Das ding ve Gelecek"

Freud öteki ile karşılaşmayı "*Neben mensch*" olarak tanımlar; bu vesileyle, Freud'un "Ding" ifadesi, daha sonra Lacan tarafından etik sorunun merkezi bir "kavramı" haline getirilir. Bu bağlamda özellikle *gelecek* kavramı Lacan için ve sonra Levinas'ın yüz ve Lacan'ın şey kavramı ile birlikte, ötekilerle karşılaşmanın ortaya koyduğu aynı orijinal imkansızlığın iki farklı ifadesi olarak düşünülür.¹ Freud'un da belirttiği gibi, "...algılanan nesnenin, algılanan özneye, yani bir insana benzediğini varsayalım. Özneye ilk memnuniyetini ve aynı zamanda ilk memnuniyetsizliğini getiren ve onun için ilk güçlük, bunun aynı düzenin bir nesnesi olmasıyla açıklanmaktadır. Bilginin uyanışı bu nedenle ötekilerin algılanmasından kaynaklanmaktadır. Çocuk çığlık attığında, özne kendi çığlıklarını hatırlar ve kendi acı verici deneyimlerini yeniden yaşar. Öteki, bu nedenle, anımsatıcı bir etkinlik sayesinde anlaşılmalıdır" (Freud, 2009: 348-349). Freud, buradan da görüldüğü üzere, komşuyu, öznenin ilk tatmin nesnesi olarak tanıdığı nesne olmak bakımından algılanan özneye benzer bir nesne olarak koyutlar. Oysa gerek Lacan'a ve gerekse de

¹ Freud'un ötekiden "*bir şey olarak kalın*" kavramı "*bir şey olarak*" "*comme chose*" olarak daha sonra Lacan tarafından "*a/s Ding*"den "*das Ding*"e çevrilerek düşüncesinin ana kavramlarından birisi olarak koyutlanır.

Levinas'a göre "...insan hem sevgi nesnesi hem de nefret nesnesidir. Hem memnuniyetin ilk nesnesi hem de ilk düşman nesnesi; hem de ilk yardım etme gücüdür" (Critchley, 1999: 209). Freud, öncelikli olarak düşmanca bir nesnenin etkisi hakkında konuşur; eğer komşu beni tatmin edecek güce sahipse, beni hayal kırıklığına uğratma, hatta bana vurma gücüne de sahiptir; oysa Levinas'a göre, tezahür olarak her fenomen, "...plastik ve sessiz formunu sabit tutar" ve zaten saklandığı içkinliğe girer (Levinas, 2006: 47). Bu nedenle varlığın dışsallığı, tezahürünün basit gerçeği ile kaybolur. Ancak ötekilerin yüzü de bana öyle geliyor. Ötekilerinin olası algısı vardır; çünkü o, diğer tüm varlıklar gibi duyarlı görünümde kendini gösterir: "...bu yüzden yüz kendini güçler anlamında sunar" (Levinas, 2007: 216). "Bu yeni ilişki yüzün duyarlı görünümünde açılır" (ibid). Fakat bu görünüm içinde olağanüstü bir düzende düzenin bozulması söz konusudur; çünkü burada bir tür kırılma ortaya çıkar; zira Levinas'taki yüz, kendisini dünyada erişilebilir olarak sunarken, aynı zamanda tüm erişimden de sıyrılıp kaçır ve görüldüğü plastik formu sürekli olarak geri alır. Bu nedenle, anlaşılması zor olan, "manifesto-tezahür ettirme" onun içinde en kavranabilir olan yandır. Levinas, aynı Freud gibi, ötekinin indirgenemez bir dışsallığından söz eder ve bunun "Platon'da olduğu gibi hafızanın iç kısmına indirgenemeyen" olduğunu düşünür (ibid, 44). Freud'daki ötekilerin karmaşık algısı gibi, Levinas'taki ötekilerinin algısı da iki ayrı parçaya, bileşene ayrılabilir: plastik formunun duyarlı tezahüründe ulaşılabilir, tanınabilir olanla, benden kaçan ve görünüşünün biçimini durmadan geri alan şey. Freud'a göre, bir şey olarak kalan, sabit bir yapıya sahiptir ve tutarlı bir bütün oluşturur. Bu yüzden de her şeyden önce, öznenin kendi öznel ve tanımlayıcı algısına göre neyin değiştiğinin aksine, tam tersine belirli bir bağımsızlık biçimine sahip olan şeydir; dolayısıyla, tutarlılığı ve sabitliği bu algıdan bağımsız olarak algılanan- indirgenemez olarak algılanacaktır. Levinas'a göre yüz, herhangi bir amaçtan önce, bağımsız olarak var olan anlamına gelir. Bu bağlamda VII. Seminerde, psikanalizin etiği üzerine konuşurken Lacan, "gelecek" kavramını bağımsız bir nesne olarak tanımlar. "Bu nesne, merkez için sahip olduğumuz bu alanda mutlaka bağımsızlık durumundadır. Nesne, gelecek, iz sürücü olmaya, bizden ayrılmaya, ayağa kalkmaya gelir" (Lacan, 1997: 238). Gelecek, bağımsız olmanın yanı sıra, kıyaslanamaz veya herhangi bir karşılaştırmaya direnen şeydir. Kıyaslanamayan kalıntı, ötekinde indirgenemez olanı belirleyecektir. Levinas için öteki, mutlak ötekiliktir. Mutlak ötekinin başkılığı, ele geçirilmesi mümkün olmayan olarak bu deneyime direnen şeydir. Ötekinin radikal dışsallığı Aynıy bir tür kesintiyle reddeder ve bu nedenle Öteki Öteki olarak kalır. Levinas'a göre, "...şeylerle ilişki, egemenlik ve güç aracılığıyla tanımlanır. Mesele şudur ki, gücümüz dahilinde olan ya da onu reddeden şey, anlamı olan, bir kavramla, bir projeyle ya da bir beklentiyle ilgili olan şeydir"² (Levinas, 1987: 75). Bu husus Lacan'ın VII. Seminerinde önemli bir yer tutar: Gelecek, aslen şey hakkındaki deneyimlerimizle bu deneyimin kendisinin kurucusudur. Özne, ötekilerle buluşarak *das Ding* ile ilk kez yüzleşir. Ötekilerden kaynaklanan diğer tüm deneyimlerin kurucusu olan temel deneyim *das Ding* den gelen deneyim olacaktır. Lacan'a göre, "Ding algısal bir kompleksin vazgeçilmez unsurudur" (Simonelli, 2000: 91). Gelecek, burada ilk dış olarak kalır. Lacan ötekiyle karşılaşma olgusunu ilkin Freud'e âit memnuniyet deneyimiyle ilişkilendirir. Burada söz konusu olan, her zaman bir yenileme sorunu olacağına dâir deneyimle her zaman yeniden keşfetme sorunu olacağına dâir bir memnuniyettir. "Freudcu dünya, deneyimlerimizin bir nesne ile ilgili olduğunu anlar; dolayısıyla *das Ding*'in öznenin mutlak ötekisi olarak bir bulma sorunu olduğunu anlar" (Lacan, 1997: 65). Lacan'ın açıkça söylediği gibi, "Freud'un 'nebenmensch' şeyin (la chose) temelinden gelecek olarak gelir" (ibid,92). Bu anlamda, gelecekte kaynaklanan deneyim gelecekteki tüm deneyimlerin temel ve kurucusudur. Bütün deneyimler *das Ding*'i bulmak için birçok yenilenmiş girişim olarak şekillenir- bu şey ötekilerden kaynaklanan deneyimde, her zaman çoktan kaybolur. Ötekinin artık temel ve kurucu bir yer işgal etmediği, ancak *das Ding* ile daha genel bir ilişkiyi temsil eden bir işlev söz konusudur. "Çocuk ve anne arası psikoloji düzeyinde gelişen her şey, hayal kırıklığı, doyum ve bağımlılık olarak bilinen kategorilerde yetersiz ifade edilmekte, anaç şeyin, karakterin işgal ettiği sürece, *das Ding*'in temel karakterinin çok büyük bir gelişmesi söz konusu olmaktadır" (ibid, 82). *Das Ding*'i öteki hakkındaki deneyimlerimize bağlayan kurucu ya da arketipik olan bu iki ilişki hiçbir şekilde çelişkili değildir. Öteki öznenin *das Ding* deneyiminin kökenindedir ve özneye en etkileyici deneyimi sunması muhtemeldir; dolayısıyla Levinas'ta *öteki* ile Lacan'da *şey*'in aynı yeri işgal ediyor görüldüğünü söylemek olanaklıdır; çünkü her iki kavram da özne açısından hem kurucu hem de açıklayıcı bir konuma ve anlama sahiptir. Lacan'da olduğu gibi Levinas'ta

² Şey kelimesi, yalnızca anlayışım bakımından kapsanıp özümsemeyene gönderme yapar. Bu bağlamda Freud'un şey ile kastettiği ötekinde benim kendime ilişkin olarak dile getiremediğim şeydir. Lacan'daki şey de aynı biçimde sözün ötesinde yer alan som, akışkan olmayan karanlık bir alana işaret eder.

da karşılıklı tanınma ve hayali ilişkinin ötesinde öznenin devre dışı bırakmasının imkânsız olduğu, ötekinde öznenin özümseyemeyeceği bir başkalık söz konusudur ve bu haliyle başkalık aynı zamanda travmanın da aslı yeridir.

3- Travma ve Edilgen Özne

Travma konusunda Lacan ve Levinas'ı birlikte düşünmek, dolayısıyla psikanaliz ve fenomenolojiyi bir araya getirmek mümkündür. Burada söz konusu olan, özneliğin travmatize edici bir başkalık tarafından oluşturulduğu düşüncesidir; bu bağlamda ileri sürülebilir ki öznelik etiği, Lacan'ın psikanalitik travma düşüncesini bireyin tarihselliğinin kurucu ve yapısal bir zorunluluğu olarak yorumlamasına paralel bir biçimde Levinas tarafından bilen ve anlayan felsefi öznelikten duyarlı, edilgen ve etkilenen bir özneliğe geri dönüşü ifade eder (Lorelle, 2014: 16-22). Özellikle "Psikanalizin Dört Temel Kavramı" başlığını taşıyan XI. Seminerde Lacan travma konusuna yoğunlaşır ve travmayı, ötekinin yakınında gerçekleşen yönelimselliğin bir tür tersine çevrilisi olarak tanımlar; yani artık travma her türlü temalaştırmadan önce bir tür "*ötekine maruz kalma*" olarak sürekli taze kalan ve kapanmayan bir yaradır; dolayısıyla niyetin, yönelimselliğin bir geri dönüşü olarak travma, aslında yaralanmaya bir geri dönüştür ve bu bağlamda ötekinin ortaya çıkışını öznenin başka herhangi bir algısından ayırmak onun ancak öznenin algılarının bir toplamı olarak görülmesinden önce geldiğini söylemektir. "Öteki olarak gelen, hedeflemediğim, beklemediğim hazırlanmadığım şeydir. Onu hedeflemiyor ya da tahmin etmiyorum, o beni ziyaret ediyor. Kendimi bundan korumak için zamanım yok. İşte bu yüzden bana zarar vermesi muhtemeldir. Travma, tüm savunmadan önce gelen bu yaralanmaya maruz kalıştır. Freud'a göre, "...travmanın temel unsuru, 'sürpriz' faktörüdür ve bu haliyle o orijinal travmadır" (Lacan, 1991: 295). Buradan da görüleceği üzere Lacan travmatik olanın tanımını yapmaya çalışırken Freud'un düşüncesinden fazlasıyla etkilenir.³ Levinas da benzer bir biçimde travmanın edilgen olan yapısından bahseder; çünkü o, tüm temsil ve yargılardan önce gelir. Herhangi bir temsile indirgenemez ve çözülemez. "Travmanın edilgenliği, onun ancak kendi temsilini engelleyen olmasıdır" (Levinas, 2011: 159). Travmanın edilgenliği indirgenemez ve herhangi bir etkin oluş aracılığıyla ortadan kaldırılamaz; dolayısıyla tıpkı tüm temsillerden önce olduğu gibi, travma da logotik olandan/kavramsal olandan önce gelir; Levinas'ın ifadesiyle "...zulüm uyarı veya olası bir özür olmaksızın oluveren bir travmadır; o, söz olmaksızın gerçekleşen önsel bir şiddettir" (ibid,195). Özneyi etkileyen travma, söz öncesi olduğu için özne tarafında sindirilemez; çünkü travma, söylenen her şeyden önce gelen ve koşullandıran ve asla kendini çözündürmeyen ifade edilemezdir. Lacan'ın da işaret ettiği gibi, "...travma öznenin sözlü sistemiyle bütünleşemez sözleşmeye gitmez ve hatta bir anlam da ifade edemez" (Lacan, 1991: 295). Travma sembolik dünyanın bir parçası olarak döner ve kendini öznenin ayırır: "...travma, baskılayıcı bir eylem olarak ancak olaydan sonra ortaya çıkar. O anda bir şey sembolik dünyayla birleşerek öznenin ayrılır. Bundan sonra, travma artık öznenin bir parçası olmaktan çıkar; özne artık onunla ilgili konuşamaz ve artık onu sistemle bütünleyemez. O, yine de orada bir yerde kalır, öznenin kontrolünün olmadığı bir şey tarafından konuşulur" (ibid, 297). Bu durumda özne asla travmadan söz edemese bile onun tarafından konuşulur. Bununla birlikte travmanın asimile edilememesi onun öznelikle bütünleştirilemeyeceği çünkü asla dile getirilip temsil edilemeyeceği anlamına gelir.

Sonuç

Lacan post-yapısalcı kuramlardan etkilenmiş bir psikanalisttir ve araştırmaları öznenin bilinçdışı alanı ile bu alanın insan kimliğinin yapısı üzerindeki duygusal etkisi ile sınırlıdır; bu yüzden Lacan, özellikle öznenin içsel, psikolojik yapılanması ve benliğinin ilkel bilinçdışının etkisi altında nasıl işlediği ile ilgilenir. Öte yandan Levinas, öncelikli olarak bir filozoftur ve bu nedenle de etik öznelikle fenomenolojik olarak ilgilenmiştir. Felsefi arka planı ve insanın varoluşuna dair kaygıları Levinas'ı öznenin etik bütünlüğü, varlık ve insan etkileşimi konularını düşünmeye yöneltmiştir; dolayısıyla Levinas'ın ilgilendiği en temelde benliğin yapısı değil, daha ziyade etik, özneler arası eylemler ve bunların gerekçesidir; yani, benliğin varlığının gücünün kullanılmasında bilinçli olan ve ötekinin varlığının azaltılmasını önlemeye yönelik

³ "Freud'a göre travma, ekonomik bir kavramdır ve algısal bilinç sistemi veya egonun koruyucu kalkanını ihlal eden büyük bir dış uyaran yatırımı anlamına gelir. Travma şoktur ve tam anlamıyla bir sürprizdir. Lacancı anlamıyla ise travma, Gerçek ile öznel bir etki veya temastır. Egonun, ekonomik birliğini paramparça eden bir dışsallığa açılmasıdır" (Critchley, 1999: 191).

eylemler. Lacan ve Levinas'ın etik bakış açıları arasındaki ayrışmaya yol açan bu kuramsal farktır. Lacan, benliğin öznelliğinin yapısal sınırları içinde kalır; dolayısıyla onun öznesi Sembolik olanı geçemez ve bu nedenle daima kendiliğin başkılığına yönelik amacında başarısız olur. Bilinçli benliğin arzusunu ve öteki için açıklık etiği olasılığını başlatan *bilinçdışının* orijinal arzusu *Gerçeğe*, yani *das Dinge* geri dönme arzusudur. Levinas'ın öznesi de, aynı Lacan'ın öznesinde olduğu gibi, bir tür başarısızlığa mahkûmdur; fakat buradaki başarısızlık, benlik ile öteki arasındaki canlandırıcı yakınlık *farkının* kapatılabilirliğiyle ilgili öznel-arası bir başarısızlıktır; dolayısıyla Levinas, her bir öznenin günlük yaşamında ve diğerleriyle olan ilişkilerinde kullanılmak üzere evrensel bir ötekilik etiğini canlandırıcı özellikler üzerine odaklanır. Lacan'ın kuramında ise öznenin yalnızca sınırsız ötekiden gelen talepler bakımından değil, ama bizzat kendi içsel talepleri bakımından ne durumda olduğu ön plana çıkar. XI. Seminer'de kuramının temel kavramı olarak bilinçaltını sunan Lacan için Freud'daki bilinçdışı, kendisini yasaya aykırı olarak, kavramsal olmayan, tanımsız bir şeye atıfta bulunduğu anlaşılabilir *nedin* kavramı aracılığıyla açıklar; çünkü eksikliğin olduğu yerde bilinçaltının yaptığı şey, nevrozun bir gerçekle - iyi belirlenemeyen bir gerçekle bir uyum yarattığı boşluğu göstermektir. Bu boşlukta gerçekleşen farkına varılmamış "nesne" var olduğu sürece, Lacan, bilinçdışı kavramına sadece mekanik nedensellik görüntüsüyle açıkça kırılmayan bir özellik sunmak zorunda kaldığını düşünür; bununla birlikte bilinçdışı, sadece farkına varılmamış bir mesele değildir; kendini hiç ifade etmeyen, burada "konuşan" bir şey değildir, o, daha ziyade basitçe gerçekleşmesi beklenen, fakat gerçekleşmemiş, dolayısıyla bir beklenti veya sabır kipinde "bilinçsiz" nitelmesini hak eden bir şeydir; bununla birlikte bu Şey'in, gerçekleşmemiş, gecikmiş, gerçekleşmesi uğruna, varışını kolaylaştıran birinin katılımına ihtiyaç duyulan bir bütün olarak ne denli temel ve belirleyici olduğu Lacan tarafından sürekli bir biçimde vurgulanır; ona göre, bilinçdışının durumu etik ve ondaki boşluğun en temelde ontoloji-öncesi olduğu söylenebilir; bununla birlikte "boşluk", bilinçaltının titreşen hareketine uygun olarak tekrar kapanmadan önce bir anlığına kendini gösterdiğinde "varlıksal-ontik" olarak tanımlanır. Levinas, Batı felsefesinin temel bir özelliği olarak ontolojik bir emperyalizmi ya da kendisini her şeyden önce varlığın özgül ama sınırlı bir bölgesi olarak etiğe tabi kılınan bir ontolojinin önceliğine işaret eder ve bu anlayışa karşıt olarak etiğin önceliğini vurgular. Levinas, etiği ön-ontolojik olarak nitelermese bile, bunun yolu başından itibaren hazır; çünkü herhangi bir ontolojik düzende içerilemeyen bir sonsuz söz konusudur ve bu onun aşkınlığında sonsuz ötekidir. Levinas ayrıca bu aşkınlığı bir "metafizik" olarak tanımlar ve sonuç olarak ontoloji öncelikli olarak metafiziği varsayar. Lacan ise bilinçdışı bir özneyi varsayar; bu bağlamda her ne kadar ufukta böyle bir öznenin felsefi bir özellik anlayışıyla ilişkilendirilmeyeceği türünden bir ihtimal belirse de gene de Lacan'ın Descartes'a nasıl geri döndüğü göz önüne getirildiğinde durumun hiç de görüldüğü gibi olmadığı anlaşılır. Lacan'ın başlangıç noktası, Freud'un "Rüyaların Yorumu" adlı metnindeki "Rüyaların Unutulması" başlığını taşıyan bölümdür. Freud burada, rüya anlatımının içeriğinin özne tarafından bozulup bozulmadığını ve hastanın bildirilen rüyanın belirli unsurları hakkında not ettiği bir şüphenin nasıl ele alınacağı sorusuyla meşgul olur ve tanımlanmış şüphede, daha fazla araştırma yapmak için son derece uygun bir an görür; çünkü en küçük bir şüphe bile, hastanın egosunun rüyanın ilgili unsuruyla ilgili bilinçdışı içeriğe karşı direniş göstermesi anlamına gelir; böylece Freud, şüphe çağrışımından bir kesinliğin, yani bilinçdışı bir düşünce eylemi olduğu kesinliğinin, ortaya çıkmasına izin verir. Freud ve Descartes'ın metodolojileri arasında en temel yakınsama cogito'nun kesinliğinin tam olarak abartılı şüphe gibi temel ve radikal bir şüphe olduğu gerçeğine dayanır; her iki söylemde de şüphelenen ve düşünen öznel vardır. Lacan'a göre, Freud'un kavramlarını anlamak için, Kartezyen kökenli öznenin özne olarak yapısından yola çıkmak gerekir; bununla birlikte Freud ile Descartes arasında gözden kaçmaması gereken bir asimetri de vardır. Lacan'a göre, Freud için özne, bilinçdışı alanında kendisiyledir ve bu haliyle de aslında *evdedir*. Lacan, Kartezyen cogito'nun kesinlik anında içinde bulunduğu zorluğu vurgular; ona göre, düşünerek ve şüphe ederek hareket eden özne bu öz-eyleminde kendinden emindir; bununla birlikte bundan daha fazlası da değildir. Cogito'nun eylem-kesinliği ile nesnel önermelerin doğruluğu arasında, yine de yalnızca cogito tarafından kapatılmayacak bir boşluk vardır; çünkü cogito, sonsuz fikrini ötekinin dolayımında oluşturur; bunun tersi de doğrudur, bu, kendilik içindeki olaydır: cogito, benliğin ötekiden ayrılmasına tanıklık eder. Levinas bu ayrılığa psişizm veya içtenlik de der. Burada bireyselleşmeden söz edebilir; ancak bu, benliği ve ötekini kapsayan üstün bir kategoriye varsayar. Levinas, sonsuz ile sonlu arasındaki ilişkiyi, sonsuz Öteki'nin cogito ile ilişkisi bağlamında açıklar; buna göre sonsuz ile sonlu arasındaki fark, sonsuz olanın sonlu olana kayıtsız kalmasıdır ve öznelğin sırrıdır. Buradaki sonsuzun girişi sadece olumsuz bir örnek olarak değil, aynı zamanda sonsuzun sonluda, öteki benliğin içinde "*kaybolması*" anlamında bir tür dâhil etme olarak anlaşılır. Lacan'ın

sonsuzluk kavramı ancak "yabancılaşma" ve "ayrılık" işlevleri ortaya çıktığında anlaşılabilir olmasına rağmen, Levinas'ın başarılı bir biçimde bir sonsuzluk perspektifi sunduğunu söylemek mümkündür; çünkü Levinas, Kartezyen cogito'yu her şeyden önce sonsuz fikrine ve dolayısıyla Tanrı ile önceden var olan bir ilişkiye bağımlı olarak konumlandırır; ancak Lacan'ın cogito'ya dair kavrayışı tam tersi yönde ilerler. Kartezyen Tanrı, Lacan tarafından, pratik psikanalizde analiste empoze edilen belirli sezgileri ve beklentileri açıklığa kavuşturmak için basitçe zıtlık teşkil eden bir ara-yüz olarak alınır; bu bağlamda karakteristik olan, belirli kaygılarla yüzleşmenin olanağının açılmasıdır. Bununla birlikte bilen bir özne kavramı, kesinlikle yalnızca bunun varsayıldığı analiste gönderme yapmaz; burada "bilinçdışı bilgi" daha ziyade, bir anlamda analize tabi tutulan kişinin nihâî nedeni olarak kabul edilir; dolayısıyla bu kavram, yalnızca analizin belirli aşamalarında kaçınılmaz olan idealleştirmenin işlevini belirleme anlamına gelmez; bu bağlamda, Lacan ve Levinas arasında Öteki sorununa ilişkin temel bir farkın ortaya çıktığı söylenebilir: Levinas'ın düşüncesi, Tanrı'nın yüzü ile komşunun yüzü arasında, Tanrı olarak sonsuz Öteki ile diğer kişi olarak sonsuz Öteki arasında bir farklılık ve analogi oyunu oynamaya devam eder; oysa Lacan için Öteki her şeyden önce yüzü olmayandır; yüz-süz olandır; çünkü Öteki her şeyden önce bir konumdur; buna göre öteki, yalnızca o andaki birisidir; gerçekten bu yerde yaşadığında, örneğin annedir veya karşı cinsten bir "örnek" olduğunda bir partner olarak bir yüz edinendir. Böylece annenin varlığı olarak *gerçek* bir ötekiden, ölü baba olarak baba olmak bakımından *sembolik* bir ötekiden ve fantazmatik olmak bakımından da *imgesel* bir ötekiden bahsetmek anlamlı hale gelir; ama öncelikle ve temelde öteki, gösterenlerin oyununun boş bir oyun olarak kalmaması için gerekli olan bir konumdur; böylece Lacan, ona çeşitli şekillerde eklenmiş belirleyiciler atar; ancak bunlar tek ve aynı işlevde son bulurlar; buna göre öteki, konuşma odağı ve potansiyel olarak bilinçdışının konumundan bile çağrılabilen ve gizli olsun ya da olmasın, her zaman zaten orada olan *hakikat odağıdır*. Öteki, konuşmanın gösterenler, destekledikleri idealler, temel akrabalık yapıları, ayrılık ilkesi olarak baba metaforu, birincil yabancılaşmasında özne içinde her zaman yeniden açılan bölünme ile karşılaşmada kendini doğruladığı yerdir. Öteki, gösterenin eşanlamlılar sözlüğünün konumu olarak devinendir. Öteki, gösterenin saf öznesinin görünüşteki yeridir ve hakikat boyutunu açık tutma olgusunun ötesinde, Lacan'da daha fazla garanti edici bir işleve sahip değildir. Gösterenin bir eşanlamlılar sözlüğü olma işlevinin doğasında söz konusu olan, onun ötekiindeki eksikliğin göstereni olmasıdır; dolayısıyla nihâî olarak öteki, öznenin art-zamanlı konuşma eyleminde kullandığı "eşzamanlı göstergeler dizisi" anlamında dilden başka bir şey değildir.

Sonuç olarak hem Levinas hem de Lacan için dilin kendisinin bir başkalığı vardır. Bununla birlikte, Levinas için bu öteki, dilbilim sisteminde ortaya konan anlam düzeninin ötesindeyken, Lacan için bu öteki, dilin kendisindedir; sembolik sıra-düzenindedir. Levinas'ın dilin ötesinde ve dolayısıyla ontolojinin ötesinde bir etik kavramını gördüğü yerde, Lacan öznenin, inşâsının hem önceki hem de geriye dönük etkisi olarak bilinçdışının sembolik yapısını görür. Levinas'a göre, bir anlam ve işaretler dizgesi olarak dil, doğası gereği varoluş düzenine bağlıdır; ama varlığın ötesinde bir şey varsa, o bize dilin ötesinde yatan şeyi bir işaretler dizgesi olarak ifade eder ve bunun yerine odağımızı iletişim olasılığı olarak konuşmaya yönlendirir; yani ötesi bize söylenenden değil, ancak olsa olsa mecazlar üzerinden gelir. Levinas'a göre ise dil evrensel bir anlam dizgesidir ve burada *gerçek* herkes için doğrudur; çünkü hepsi aynı dizge içinde yer alır. Lacan, bilinçdışını dile ve sembolik olana bağlarken en radikal argümanını oluşturur. Lacan'da, bilinçdışı açıkça dile, dolayısıyla da öznenin içinde yaşadığı tek düzen olarak Sembolik olana bağlıdır; dolayısıyla bu bilinçdışının bir temsili anlam dizgesi olduğu anlamına gelir. Lacan, bilinçdışının psike'deki yaygınlığını tekrar tekrar belirtir; psikanalitik deneyim, bilinçdışının eylemlerimizin hiçbirini alanı dışında bırakmadığını belirlemekten başka bir şey yapmaz. Dilin bir başkasından geldiğini söylemek, dilin öznenin kontrol yanılmasıyla ötesinde bir şeyden geldiğini söylemektir; bilinçdışının Sembolik ile ilişkili olarak kendini gösterdiğini söylemek, bilinçdışının sembolikte yer aldığını söylemektir; çünkü burada söz konusu olan tam da bir anlamlandırma etkisidir. Bilinçdışı sadece başka bir Ben değildir; o aynı zamanda Ötekidir; semboliktir. Öteki, öznenin etrafında İmgesel ötekine ilişkin imgelerini sıraladığı bir idealdir ve bu ideal, öznenin dil aracılığıyla eriştiği Sembolik anlam havuzundan gelmektedir. Lacan'a göre, bir dil gibi yapılandırılmış olan bilinçdışı, hâlâ sembolikten oluşur ve sembolik, bu nedenle ilk ve son kayıttır. Bununla birlikte Levinas, bize Sembolik tarafından oluşturulmayan bir ötesini sunmak ister; dolayısıyla sonuç olarak hem Levinas hem de Lacan için ötekiliğin, farklı anlamsal içerikler olarak özneliğin yapılandırılmasında nasıl merkezi bir rol oynadığını görmek mümkündür; bu bağlamda her iki düşünür de son tahlilde *Ötekiliğin* düşünürü olarak sınıflandırılabilir.

Extended Abstract

This article is basically about the relationship between the other and the subject. In this context, the reason why Lacan and Levinas were chosen is that the relationship in question was problematized by both thinkers. Lacan suggests the other within and outside of the subject, by taking it within the context of psychoanalytic theory; for, according to him, the structure of subject and human identity must be understood as a constantly changing process of identification over which there can never be complete and stable definition and control. In this context, it can be said that Lacan's most important contribution to subjectivity and its contingency is to reveal, above all, the formative and destructive effects of the unconscious beyond conscious comprehension. Therefore, Lacan defines the existence as dialectic of lacking in the divided subject of conscious experience in the context of otherness, unconscious trauma and desires whose existence is inevitable. The point to note here is that Lacan's divided subject is considered as a subject opposing the divided subject presented in the philosophical tradition. Although the subject appears to be independent in terms of its conscious existence, he is not autonomous in any way; because it is, on the contrary, a fantasy in which a trauma resulting from the loss of an already divided existence, thus filling in and out of an inexhaustible anxiety and an insatiable desire. For this reason, it is important to reveal the relationship between subject and the other in the thought of Lacan; so it is critical to look at how Lacan's missing subject is shaped around the unconscious other, therefore we will first of all look at her thought interaction with Freud; because a concept such as the unconscious that forms the basis of the structuring of the subject and forms the core of the psychoanalytic theory is primarily a discovery of Freud. Levinas' dealing with otherness takes place in the context of ethics. The focal point of Levinas's thought is basically the movement of the subject, out of the boundaries in which he is, to discover the transcendent potential of the existence of something other than what it is. Levinas' conceptualization of the other as a radical, infinite difference brought face to face is handled within the framework of the meaning and importance he gives to the concept of ethical experience. According to Levinas, intimacy in this relationship is first of all an asymmetric relationship between the self and the change of the other that precedes the consciousness of the being, and is the ethical basis of human subjectivity and sociality. Levinas thinks and emphasizes conditions of the ethical as conditions of a non-violent relationship with the Other versus a relationship of self-Other in which we encounter other people. According to this, ethics is the realization of the relationship of self-Other as a relationship of indifference between two separate entities. The relationship at issue here is the inability of the ego to have knowledge of what is right or wrong, or where the ego is passively open to the Other. Levinas interprets ethics in a form of passivity against the call of the Other, which preceded our interest in existence as the first philosophy. The ethical relation of man to the other, for him, ultimately precedes the ontological relation with himself, or the totality of what we call the world. Levinas' subject is doomed to some kind of failure, just like Lacan's subject; but the failure here is an intersubjective failure to bridge the enlivening intimacy difference between self and other. Hence, Levinas focuses on subjectivities that portray a universal ethic of otherness for use in the daily life of each subject and in their relationships with others. In Lacan's theory, on the other hand, the condition of the subject not only in terms of the demands coming from the limitless other, but in terms of its own inner demands comes to the fore.

Kaynakça

- Critchley, S., (1999), *Ethics, Politics, Subjectivity: Essays on Derrida, Levinas and Contemporary French Thought*, London, New York, Verso.
- Freud, S., (2009), *Naissance de la Psychanalyse* (Trans. Anne Bertram), Paris, Presses Universitaires de France.
- Fryer, D., (2004), *The Intervention of the Other: Ethical Subjectivity in Levinas and Lacan*. New York, Other Press.
- Indaimo, J., (2015), *The Self, Ethics & Human Rights*, New York, London, Routledge.
- Lacan, J., (1997), *The Seminar of Jacques Lacan: Book 7, The Ethics Of Psychoanalysis* (Trans. Dennis Porter), New York-London, Norton & Company.
- Lacan, J., (1991), *The Seminar of Jacques Lacan: Book 1, Freud's Papers on Technique* (Trans. John Forrester), New York-London, Norton & Company
- Levinas, E., (1987), *Time and the Other and Additional Essays* (Trans. Richard A Cohen), USA, Duquesne University Press.
- Levinas, E., (1996), *Basic Philosophical Writings* (Edit. Adriaan T. Peperzak, Simon Critchley, and Robert Bernasconi), USA, Indiana University Press.
- Levinas, E., (1998), *Entre Nous: On Thinking-of-the-Other* (Trans. Michael B. Smith, Barbara Harshav), New York, Columbia University Press.
- Levinas, E., (2006), *Humanism of the Other* (Trans. Nidra Poller), USA, University of Illinois Press.
- Levinas, E., (2007), *Totality and Infinity* (Trans. Alphonso Lingis), Pittsburgh, Pennsylvania, Duquesne University press.
- Levinas, E., (2011) *Otherwise than Being* (Trans. Alphonso Lingis), USA, Duquesne University Press.
- Lorelle, P., (2014), *Levinas et Lacan: du traumatisme à l'éthique*, Klesis – Revue philosophique – 30 – Varia ,Université de Paris.
- Ruti, M., (2012), *The Singularity of Being: Lacan and the Immortal Within: Lacan and the Immortal Within*, New York, Fordham University Press.
- Simonelli, T., (2000), *La théorie Lacan*, Paris, Cerf.